

הרב ינון ויסמן

עשיית עיסה בטהרה

(ירושלמי חלה פ"ב ה"ב)

כתב הרמב"ם (הלכות בכורים פ"ח הי"א) "לא יעשה אדם עיסתו בטומאה לכתחלה אלא יזהר וישתדל ויטהר הוא וכליו כדי להפריש חלה טהורה, היה בינו ובין המים יתר על ד' מילין יעשנה בטומאה ויפריש חלה טמאה". וכתב הרדב"ז "ואיכא למידק דמשמע דפסק הלכה כר"ע מדלא קאמר יעשנה קבין אלא יעשנה בטומאה ובפי' המשנה כתב ואין הלכה כרבי עקיבא וי"ל דלעולם הלכתא כר"ק אבל האידנא שאין שם עיסה טהורה מוטב שיעשנה בטומאה אחרת ולא יעשנה קבין וא"ת כיון דבלאו הכי העיסה טמאה טומאת מת אמאי מטרחינן ליה ד' מילין וי"ל דכל דאפשר לתקוני מתקנינן ויטהר עצמו משאר טומאות והכי איתא בירושלמי רבי אמי הורי בכפר שמי לעשות עיסה גדולה בטומאה והלא אין שם ד' מילין מכיון דנהרא מפסיק כמי שיש ד' מילין והלא בימיו של רבי אמי לא היה להם אפר פרה שהרי אחר חורבן הבית כמה זמן היה ומה היה צריך לעשותה בטומאה אלא ודאי אף על פי שהיו שם טמאי מתים היו נזהרין משאר טומאות כללא דמלתא בזמן שיש שם טהרה מטומאת מת יש לפסוק הלכה כר"ק ויעשנה קבין ובזמן דליכא טהרה מטומאת מת יש לפסוק הלכה כר"ע ויעשנה בטומאה כנ"ל ליישב דברי רבינו".

וקשה שהרי משמע בגמרא בנדה (ו:) שהיה לאמוראים אפר פרה אדומה "אי אמרת בשלמא לתרומה היינו דהואי תרומה בימי רבי אלא אי אמרת לקדש קדש בימי רבי מי הואי כדעולא דאמר עולא חבריא מדכן בגלילא הכא נמי בימי רבי". ופרש"י "חבירים שבגליל מטהרים יינם לנסכים ושמנן למנחו" שמא יבנה בהמ"ק בימיהם ולעול' קדש הווי כך שמעתי בחומר בקדש וכך היא שנויה". ועוד שגמרא מפורשת (חולין קז:) על ר' אמי שהיה אוכל בטהרה "התירו מפה לאוכלי תרומה ולא התירו מפה לאוכלי טהרות ורבי אמי ורבי אסי כהנים הווי". וע"ק שאין משמע שהרמב"ם מדבר דווקא על הזה"ז, שכן כשמדבר על הזמן הזה מציין כן. ועוד שלא כתב דבר על זמן הבית, ואין זו דרכו. ועוד קשה שכשהגמרא תמהה על ר' אמי מדוע לא אמרה שהיה בזה"ז שאין טהרה מטומאת מת.

ובגמרא אצלנו משמע שאין הלכה כר"ע, מפני שהגמרא אומרת "מה פחות מארבעת מיל יעשנה בטהרה. ארבעת מיל יעשנה קבין". ועוד שהגמרא תמהה על ר' אמי (כמ"ש הפנ"מ) שהרי דבריו כר"ע, ותרצה, ומשמע שאין הלכה כמותו. ולכן ברור מדוע פסק הרמב"ם שלא כר"ע, אבל עדיין יש להבין מדוע בפהמ"ש כתב שהלכה כמותו.

עוד קשה על הרמב"ם שלא כתב שלאחריו צריך מיל, וכתב ע"ז הכס"מ "ודברי רבינו כפירוש רש"י דמ"ש ל"ש אלא לפניו וכו' לא קאי אלא לתפלה ולנ"י ולא לגבל וכן נראה מהירושלמי שכתבתי שלא חילק בכך". אבל בפהמ"ש כתב הרמב"ם "וכן אינו צריך לחזור לאחריו ולחפש מים אפילו עבר ממנו רק מעט. אבל אם היה בינו ובין המים שהוא בדרכו לפניו

ארבעה מילין או פחות, הרי זה אסור לו ללוש בטומאה. והלכה כר' עקיבה". וא"כ הרמב"ם חילק בין לפניו ואחריו, ועוד שהחילוק שאחריו אינו חוזר אפ' מעט ולא כתב שחוזר עד מיל. (וכן הקשה הרש"ש).

ובגמרא לעיל סה"א (וכן הוא בירושלמי ברכות פ"ח ה"ב ובמה"פ שם האריך בזה) משמע שלאחריו א"צ כלל, שהרי השווה לאשה שיושבת, ואין צריכה לחפש בגדים בביתה. אמנם, ברמב"ם בהלכות תפילה פ"ד ה"ג חילק בתפילה בין לפניו לאחריו לעניין שצריך לחזור מיל.

כתב רש"י (חולין קכב: ד"ה "לגבל") "לגבל – הלש עיסתו בטהרה והוא שכיר לבעל הבית וצריך למים להטביל כליו יטריח עצמו ארבעה מילין עד שיגיע למקוה ויטביל ויותר מכאן אין עליו לטרוח מן הסתם אלא אם כן נותן לו בעל הבית שכר הליכה". וכתב תוס' (שם ד"ה "לגבל") "ולפי זה לא קאי לפניו ולאחריו אגבל דאין רגילות להשכיר אדם בדרך לעשות לו עיסה ונראה כפירוש הערוך דפי' אם יש גבל העושה עיסה בטהרה ברחוק ד' מילין ימתין עד שיגיע לאותו גבל ומיירי באדם ההולך בדרך". ובפסחים (מו. ד"ה "לגבל") כתב רש"י בפרוש שלא קאי על גבל. ומשמע מרש"י שמדובר כאן בשאלה של דיני ממונות מה כלול בתשלום על הגיבול (ובפסחים כתב "הטריחוהו חכמים", ומשמע שהוא משום הדין, אך לפ"ז יש להבין מדוע מדובר דווקא על שכיר). וצ"ל שאדם העושה עיסתו בטהרה ס"ל לרש"י שצריך ללכת אף ביותר מכך. ורש"י לא תלה זאת בחיוב חלה, אלא משמע שדבר באוכל חולין בטהרה (וכ"כ הריטב"א בפסחים שם בפרוש).

ישנו שינוי לשון בין הבבלי לירושלמי, שהבבלי דבר על "גבל", והירושלמי דבר על "חלה". ולכן משמע לרש"י שהדין בבבלי אינו מדבר על הפרשת חלה (כגון שמגבל פחות מהשיעור או באופן שפטור מחלה), אלא מדבר על אכילת חולין בטהרה. ולכן אין חיוב גמור, אלא ישנו רק דין מדיני ממונות, אם הפועל חייב לטרוח ללא תשלום.

ובכס"מ כתב על הרמב"ם "ודברי רבינו כפירוש רש"י דמ"ש ל"ש אלא לפניו וכו' לא קאי אלא לתפלה ולנ"י ולא לגבל וכן נראה מהירושלמי שכתבתי שלא חילק בכך". ולפמ"ש"כ אין משמע כן מרש"י, שרש"י דבר דווקא על שכיר, ולרמב"ם לא שנא. ונראה שכוונתו שהוא כרש"י לעניין החילוק בין לפניו ואחריו.

ובסוטה (ל:): נחלקו האמוראים "מ"ס מותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל ומר סבר אסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל". והרמב"ם פסק כמ"ד מותר (בכורים פ"ז הי"ב, טומאת אוכלין פט"ז ה"ט). והרמב"ם הבין כרש"י שהבבלי דבר על אכילת חולין בטהרה, אך לא דבר על שכיר אלא על חיוב, וזה למ"ד שאסור לגרום טומאה לחולין, והרמב"ם לא פסק כן, שכן לדעתו מותר לגרום טומאה לחולין בא"י. ואין הבדל לדעת הרמב"ם (בהבנת הגמרא) בין גבל לנט"י לתפילה, אלא שאת התפילה פסק הרמב"ם ואת הגבל לא פסק.

והירושלמי לא דבר כלל על אכילה בטהרה אלא רק על חלה, ובהו"ס"ל שלאחריו א"צ לטרוח כלל (בברכות ולעיל ה"א), וכך הסביר בפהמ"ש. אולם בירושלמי אצלנו משמע שצריך לטרוח גם לאחריו, שכן משמע מהסיפור על ר' אמי, שאם א"צ לטרוח לאחריו, היתה הגמרא

מתרצת שלכן הורה לעשות בטומאה. וכך נראה שסבר הבבלי, שאם היה חילוק בין לפניו לאחוריו, הבבלי היה מונה זאת עם נט"י וגבל. ולכן פסק הרמב"ם שאין חילוק בין לפניו לאחוריו.

הרש"ש הסביר את המשנה "יעשנה קבין ואל יעשנה בטומאה. מלשון זה משמע לענ"ד דמירי דכשיעשנה קבין יוכל לעשותה בטהרה. וכגון דהוא עצמו טהור ויש לו עריכות קטנות טהורות. וגדולות טמאות וס"ל דאסור לגרום טומאה לחולין שבא"י". ולפ"ז אין הלכה כמשנה זו. ולכן פסק כר"ע, כיון שבמשנה אין הלכה כמותו, אבל אם אומרים שמותר לגרום טמאה לחולין שבא"י, עדיף לעשות בטומאה, מאשר לעשות קבים, כי ת"ק שאמר שעדיף לעשות קבים היינו משום שישנו טעם נוסף, והוא שלא לגרום טמאה לחולין בא"י, אבל אם יש רק את הטעם של חלה, מודה לר"ע.

אולם מהגמרא משמע שלא כרש"ש, שהיתה יכולה לתרץ על הקושיה מר' אמי, שמדובר היה שהאדם טמא ולא שהכלים טמאים, או שלא היו לו כלים קטנים טהורים.

הגמרא אומרת "מחלפה שיטתיה דר"ע תמן הוא אמר נוטל מקב חלה וכא הוא אמר הכין. תמן לשעבר ברם הכא לכתחילה". אולם הרמב"ם לקמן כתב (פהמ"ש פ"ד ה"ד) "ואמרו מן הקב, ר"ל פחות משעור חלה לחכמים. אבל שמאי אומר מקב לחלה כמו שיתבאר בעדיות. ונטה ר' עקיבה לדעת שמאי. והלכה כחכמים". כלומר אין כאן מחלוקת לגבי הפרשה בפחות מכשיעור, אלא מחלוקת מה הוא השיעור. ולפרוש זה דווקא אם יש קב, אבל בפחות מקב אינה חלה.

